

CZYTANIE DWUDZIESTOLECIA
NR 1

Rada Naukowa

prof. dr hab. ANNA WYPYCH-GAWROŃSKA (Uniwersytet Jana Długosza w Częstochowie) – przewodnicząca
prof. dr hab. EDWARD BALCERZAN (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu)
prof. dr hab. GRAŻYNA BORKOWSKA (IBL PAN)
prof. ANDREA DE CARLO (Università degli studi di Napoli L'Orientale)
prof. dr hab. AGNIESZKA CZAJKOWSKA (Uniwersytet Jana Długosza w Częstochowie)
prof. dr hab. KRYSZYNA HESKA-KWAŚNIEWICZ (emerytowany profesor, Katowice)
prof. dr hab. MARIAN KISIEL (Uniwersytet Śląski w Katowicach)
dr hab. Anna SZCZEPAN-WOJNARSKA, prof. UKSW (Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
w Warszawie)
prof. dr hab. STANISŁAW ULIASZ (Uniwersytet Rzeszowski)
prof. dr hab. MACIEJ URBANOWSKI (Uniwersytet Jagielloński)
prof. dr hab. AGATA ZAWISZEWSKA-SEMENIUK (Uniwersytet Szczeciński)
prof. dr hab. ANDRZEJ ZIENIEWICZ

Lista Recenzentów

dr hab. ROMAN BOBRYK, prof. UwS (Uniwersytet w Siedlcach)
prof. dr hab. ELŻBIETA DUTKA (Uniwersytet Śląski w Katowicach)
prof. dr hab. KRYSZYNA HESKA-KWAŚNIEWICZ (emerytowany profesor, Katowice)
prof. dr hab. JAROSŁAW ŁAWSKI (Uniwersytet w Białymstoku)
dr hab. AGNIESZKA MARSZAŁEK, prof. UJ (Uniwersytet Jagielloński)
dr hab. DIANA POSKUTA-WŁODEK, prof. UJK (Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach)
prof. dr hab. MACIEJ SZARGOT (Uniwersytet Łódzki)

Nadesłane do redakcji artykuły są oceniane anonimowo
przez dwóch Recenzentów

UNIWERYSTET JANA DŁUGOSZA W CZĘSTOCHOWIE

CZYTANIE DWUDZIESTOLECIA

NR 1

Częstochowa 2024

Redaktor Naczelna
dr ELŻBIETA WRÓBEL

Skład Redakcji
prof. dr hab. ELŻBIETA HURNIK
prof. dr hab. ADAM REGIEWICZ
dr hab. JOANNA WAROŃSKA-GĘSIARZ, prof. UJD
dr EWELINA MIKA-ZAŁÓG
mgr PAULINA PIASECKA-FLORCZYK
dr ANNA JANEK – sekretarz redakcji

Rada Redakcyjna
dr hab. ARTUR ŻYWIOŁEK, prof. UJD
dr hab. BARTOSZ MAŁCZYŃSKI, prof. UJD

Redaktor Naczelna Wydawnictwa
PAULINA PIASECKA-FLORCZYK

Korekta
PIOTR GOSPODAREK (język polski)

Redakcja techniczna
ALEKSANDRA KUNOWSKA

Projekt okładki
SŁAWOMIR SADOWSKI

PISMO RECENZOWANE

Podstawową wersją periodyku jest publikacja papierowa

© Copyright by
Uniwersytet Jana Długosza w Częstochowie
Częstochowa 2024

ISSN 2956-7092

Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Jana Długosza w Częstochowie
42-200 Częstochowa, al. Armii Krajowej 36A
www.ujd.edu.pl
e-mail: wydawnictwo@ujd.edu.pl

SPIS TREŚCI

Od redaktorów	7
---------------------	---

ARTYKUŁY

STANISŁAW ULIASZ

Temat kresowy w Dwudziestoleciu i jego modelowe reprezentacje	13
Kresy (Polish Eastern Borderlands) theme in the interwar period and its model representations (Abstract)	31

AGATA ZAWISZEWSKA-SEMIENIUK

Nagrody literackie Polskiej Akademii Literatury – stan i plan badań	33
Literary awards of the Polish Academy of Literature – status and research plan (Abstract)	47

AGNIESZKA KWIATKOWSKA

Rodzinny habitus w twórczości Zofii Rogoszewskiej	49
Family habitus in the works of Zofia Rogoszewska (Abstract)	66

MARCIN CAŁBECKI

Ironia, koniec świata i władza. O <i>Zbrodni z premedytacją</i> Witolda Gombrowicza	69
Irony, end of the world and authority. About Witold Gombrowicz's <i>Premeditated crime</i> (Abstract)	80

BEATA ŁUKARSKA

Odwołania do treści religijnych w wybranych utworach okresu międzywojennego Ewy Szelburg-Zarembiny	81
References to religious content in the selected works of the interwar period by Ewa Szelburg-Zarembina (Abstract)	101

MARIA JOLANTA OLSZEWSKA

Przyczynek do dziejów teatru w Dwudziestoleciu Międzywojennym. Kilka słów o <i>Domu kobiet</i> Zofii Nałkowskiej raz jeszcze	103
A contribution to the history of theater in the interwar period. A few words about Zofia Nałkowska's <i>Dom kobiet</i> once again (Abstract)	119

PIOTR POCHŁ

Słówko o <i>Wężu Eskulapa</i> Karola Husarskiego (rekoniesans)	121
A word about <i>The Aesculapian snake</i> by Karol Husarski (reconnaissance)	132

ELŻBIETA HURNIK, IWONA STĘPIEŃ

Świat poetycki Feliksa łańcuckiego 133

The poetical world of Feliks łańcucki (Abstract) 143

JOANNA KULCZYŃSKA-KRUK

Dni wstydu i hańby. Zabójstwo prezydenta Gabriela Narutowicza
w poezji międzywojennej 145

Days of Shame and Disgrace. The Assassination of President Gabriel Narutowicz
in Interwar Poetry (Abstract) 164

ADAM REGIEWICZ

Tuwił i alternatywa. O współczesnych muzycznych adaptacjach
poezji skamandryty 165

Tuwił and the alternative. About contemporary musical adaptations
of Skamandrite's poetry (Abstract) 180

AGNIESZKA POBRATYN

Wkład społeczności żydowskiej w życie kulturalne Częstochowy
w okresie dwudziestolecia międzywojennego 181

The contribution of the Jewish community to the cultural life of Częstochowa
in the interwar period (Abstract) 189

RECENZJE

EWELINA MIKA-ZAŁÓG

Autorski przegląd wydawniczy 193

Noty o Autorach 197

OD REDAKTORÓW

Miło nam oddać w ręce Czytelników pierwszy numer „Czytania Dwudziestolecia”. Pomysł utworzenia nowego czasopisma narodził się w środowisku częstochowskich polonistów zawodowo związanych z Instytutem Literaturoznawstwa Uniwersytetu Jana Długosza w Częstochowie. Organizując kilka edycji konferencji „Czytanie Dwudziestolecia” (w latach 2003–2021), uznaliśmy, że warto powołać periodyk, który – mamy nadzieję – stanie się platformą wymiany poglądów na temat międzywojnia i jego szeroko rozumianej kontynuacji w kulturze XX i XXI wieku. Redakcję „Czytanie Dwudziestolecia” tworzą osoby, które przygotowywały konferencję. Mamy nadzieję, że podobamy temu ambitnemu zadaniu, a czasopismo zdobędzie uznanie środowiska naukowego.

Do Rady Naukowej zaprosiliśmy wybitnych naukowców, którzy są autorytetami w środowisku literaturoznawców. Zależało nam na tym, aby znaleźli się w niej również badacze z innych ośrodków naukowych, reprezentujący różne pokolenia, perspektywy ideowe oraz szkoły metodologiczne. W tym miejscu pragniemy wszystkim Badaczom zasiadającym w Radzie Naukowej serdecznie podziękować za wsparcie naszej inicjatywy. Naukowcy, do których zwróciliśmy się z prośbą o pomoc, bez wahania zgodzili się na współpracę, obdarzając nas dużym kredytem zaufania. Nie możemy zapomnieć o śp. Profesorze Andrzej Zieniewicz, który zadeklarował wsparcie naszej inicjatywy, jednak niespodziewana śmierć przekreśliła wspólne plany naukowe. Osoba Pana Profesora zostanie w naszej wdzięcznej pamięci.

Dwudziestolecie jest wciąż okresem fascynującym i nie do końca przebadanym, na co zwracali i wciąż zwracają uwagę historycy literatury. Warto przypomnieć oczywisty fakt, że w PRL-u nie wszystkie tematy i życiorysy można było ukazywać tak, jak na to zasługują. Także kwestia wielonarodowości kultury międzywojennej nadal nie wybrzmiała w sposób należyty. Oczywiście, te „tematyczne zaległości” literaturoznawcy systematycznie już uzupełniają, ale liczymy, że nasze pismo pomoże wypełnić istniejące jeszcze luki w odczytywaniu Dwudziestolecia.

Okres pomiędzy dwoma największymi kataklizmami w dziejach świata (1918–1939) pozostaje czasem narodzin nowych zjawisk. Wyznaczniki czasowe okresów literackich nie stanowią ograniczeń poszukiwań badawczych; żadnych

dat nie traktujemy jako faktów ściśle porządkujących. Pamiętamy na przykład o tym, że Aleksander Świętochowski – programowy pozytywista – był także twórcą międzywojennym (umiera w 1938 roku jako aktywny publicysta i literat). To może jeden z najbardziej oczywistych przykładów wymykania się literatury próbom sztywnego podziału na epoki i okresy. Wciąż pojawiają się nowe propozycje periodyzacji, z pracą Anny Nasiłowskiej *Trzydziestolecie* na czele; badaczka już przed laty przedstawiła szereg argumentów przemawiających za wyodrębnieniem okresu 1914–1944.

Profil czasopisma „Czytanie Dwudziestolecia” wyznaczają badania literaturoznawcze i kulturoznawcze zogniskowane wokół międzywojnia. Wykorzystując doświadczenie badaczy innych epok i okresów, którzy zdecydowali się na wydawanie własnego periodyku, pragniemy zainspirować literaturoznawców, kulturoznawców i historyków do wciąż nowych działań naukowych, które pozwolą na konfrontowanie literatury międzywojennej ze współczesnością.

Numer pierwszy zbudowało jedenaście artykułów o różnorodnej tematyce. W gronie Autorów znaleźli się badacze z wielu środowisk naukowych, między innymi z Gdańska, Poznania, Szczecina i Warszawy oraz oczywiście z Częstochowy. Złożenie artykułu do naszego pisma traktujemy jako wyjątkowy gest koleżeński wspierający nasze działania, który stał się dla nas naukowym zobowiązaniem mobilizującym nas do dalszej pracy. Dziękujemy także Recenzentom za rzetelną i sprawną pracę. Państwa uwagi i sugestie w niemałym stopniu zadecydowały o ostatecznym kształcie pierwszego numeru.

Formuła pisma dopiero się kształtuje. Jesteśmy otwarci na Państwa sugestie i nowe pomysły. W przyszłości chcemy rozbudować dział recenzji, aby nasze czasopismo pełniło rolę swoistego katalogu interesujących prac z zakresu literatury i kultury międzywojennej opublikowanych w danym roku. *Subiektywny przegląd wydawniczy*, który znalazł się w numerze pierwszym, jedynie zapowiada nasze dalsze zamiary. Nie wykluczamy pojawienia się działu *Varia*, chcąc publikować artykuły dotyczące zjawisk z XX i XXI wieku, aby stworzyć badaczom możliwość szerszego ukazywania literatury międzywojnia w zestawieniu z tendencjami innych okresów.

W naszych redaktorskich działaniach możemy inspirować się także posunięciami wielkich redaktorów naczelnych okresu międzywojennego, których pomysły warte są wykorzystania nawet dzisiaj, jak chociażby różnego rodzaju „ankiety tematyczne”, lubiane przez Mieczysława Grydzewskiego. Na taką formę wymiany myśli i refleksji zdecydowało się wiele redakcji, ważnych naukowych czasopism. Zdajemy sobie sprawę, że formuła rocznika nieco ogranicza ten sposób prowadzenia dyskusji, ale takie próby bilansu wydają się interesu-

jące i cenne. Chcemy podkreślić, że „Czytanie Dwudziestolecia” pozostaje także kontynuacją periodyków polonistycznych wcześniej wydawanych w naszym Instytucie (dawniej Instytut Filologii Polskiej), którymi były „Prace Naukowe. Filologia Polska. Historia i Teoria Literatury”, a następnie „Irydion”. Ich dorobek pozostaje dla nas ważnym punktem odniesienia. Przez ostatnie kilkadziesiąt lat zmieniała się Uczelnia, a my razem z nią. Dla redakcji „Czytanie Dwudziestolecia” zaczyna się nowa naukowa przygoda, do której Państwa zapraszamy.

NOTY O AUTORACH

MARCIN CAŁBECKI – doktor habilitowany, literaturoznawca, profesor uczelni w Zakładzie Historii Literatury Polskiej Uniwersytetu Gdańskiego. Autor pięciu monografii i kilkudziesięciu artykułów naukowych. Ostatnio wydał: *Arcywrogowie. Antropologiczne komentarze do „Sklepów cynamonowych” Brunona Schulza* (2023), *Józef Czechowicz i inni mitotwórcy. Studia i szkice z literatury dwudziestolecia międzywojennego* (2020). Ojciec dwóch synów. E-mail: marcin.calbecki@ug.edu.pl.

ELŻBIETA HURNIK – profesor w Instytucie Literaturoznawstwa Uniwersytetu Jana Długosza w Częstochowie. Przedmiot i tematyka badań naukowych: literatura polska XX wieku i jej konteksty kulturowe, literatura i kultura wiedeńskiego modernizmu i jego związki z polską kulturą, współczesna literatura austriacka i jej recepcja w Polsce, współczesna literatura regionu Częstochowy. Autorka kilku książek, w tym: *Maria Pawlikowska-Jasnorzewska (zarys monograficzny)*, (1999, wyd. 2 popr. i uzup. 2012); *W Cekanii i gdzie indziej. Studia i szkice o literaturze i kulturze austriackiej i polskiej* (2011), a także kilkudziesięciu artykułów naukowych i popularizatorskich na temat literatury polskiej i austriackiej. Współredaktorka publikacji zbiorowych, m.in. na temat Dwudziestolecia międzywojennego, współczesnego życia literackiego i kulturalnego w Częstochowie oraz twórców związanych z Częstochową. Ponadto ma w swoim dorobku opracowania: *Z częstochowskiej ziemi na „literacki Parnas”. Antologia wierszy Władysława Sebyły, Jerzego Lieberta, Haliny Poświatowskiej, Ludmiły Marjańskiej* (2006); *Z Tobą jednym. Listy Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej i Stefana Jasnorzewskiego* (2015). E-mail: e.hurnik@ujd.edu.pl.

JOANNA KULCZYŃSKA-KRUK – doktor, komparatystka, absolwentka filologii polskiej na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie. Zawodowo związana z Wydawnictwem Instytutu Archeologii i Etnologii PAN. W swoich pracach koncentruje się na szerszym, kulturowohistorycznym aspekcie polskiej poezji XX wieku oraz problematyce, w obrębie której można pokazać tekst literacki jako jeden z elementów artystycznego dialogu intertekstualnego oraz intersemiotycznego. Zdefiniowała i opisała zjawisko paradokumentalizmu, rozumiane jako strategia artystyczna, której celem jest włączenie tekstu poetyckiego do dyskursu społecznego, politycznego i kulturowego. Interesują ją zagadnienia genologiczne, ukształtowanie

kompozycyjne i językowe dzieła literackiego. Uwagę badawczą poświęca również zagadnieniom dotyczącym sztuki edytorskiej. Autorka tekstów na temat poezji międzywojennej, m.in. Stanisława Młodożeńca, Emila Zegadłowicza, Juliana Tuwima, Zuzanny Ginczanki, Mariana Czuchnowskiego i Jalu Kurka.

AGNIESZKA KWIATKOWSKA – doktor habilitowana, profesor uczelni, literaturoznawczyni, pracuje w Zakładzie Literatury XX wieku, Teorii Literatury i Sztuki Przekładu Instytutu Filologii Polskiej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, zaangażowana w prace Zespołu ds. Badań nad Kulturą i Literaturą dla Dzieci UAM, badaczka literatury dawnej i literatury polskiej XX wieku, zwłaszcza twórczości dla dzieci i młodzieży. Współautorka monografii *Stulecie poetek polskich. Przekroje – tematy – interpretacje* (Kraków 2018) ukazującej poezję dla dzieci jako integralną część bezprzymiotnikowej twórczości lirycznej, autorka licznych rozpraw poświęconych pisarstwu Danuty Wawiłow, Joanny Mueller, Anny Podczaszy, Ewy Szemberg-Zarembiny, Doroty Terakowskiej, Cezarego Harasimowicza, Rafała Witka, Pawła Beręsewicz, Joanny Pollakównej, Emilii Kiereś oraz publikacji dotyczących polskiej poezji dwudziestowiecznej (m.in. monografii *Tradycja, rzecz osobista* na temat twórczości Juliana Przybosia), współredaktorka *Pism rozproszonych* Juliana Przybosia. E-mail: agnieszka.kwiatkowska@amu.edu.pl.

BEATA ŁUKARSKA – doktor, literaturoznawczyni, teolog; pracownik naukowo-badawczy Instytutu Literaturoznawstwa Uniwersytetu Jana Długosza w Częstochowie; dziedzina badawcza: historia piśmiennictwa polskiego w kontekście dziejów kultury i duchowości. Autorka monografii, m.in. *Religijność sarmacka w przekazie piśmiennictwa polskiego XVII i XVIII wieku. Zarys monograficzny i antologia tekstów źródłowych* (2018), i wielu artykułów naukowych w czasopismach oraz monografiach wieloautorskich. E-mail: b.lukarska@ujd.edu.pl.

MARIA JOLANTA OLSZEWSKA – profesor, historyk i literaturoznawczyni, pracuje w Instytucie Literatury Polskiej Uniwersytetu Warszawskiego. Członek Pracowni Historii Dramatu 1864–1939 przy Instytucie Literatury Polskiej UW, członek Towarzystwa Naukowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, Stowarzyszenia im. Stefana Żeromskiego, Stowarzyszenia Przyjaciół Twórczości Jana Kasprówicza Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza (oddział warszawski). Główne zainteresowania naukowo-badawcze: historia literatury XIX i XX wieku, genologia, szczególnie pogranicze literatury i gatunków użytkowych, historia świadomości polityczno-społecznej społeczeństwa polskiego i jej odzwierciedlenie w literaturze drugiej połowy XIX wieku, dzieje dramatu i teatru w drugiej połowie XIX i pierwszej połowie XX wieku. Interesuje ją analiza wybranych, często zapomnianych dziś utworów literatury polskiej XIX i XX wieku. Ostatnio opublikowała monografie: *Stefan Żeromski. Spotkania* (2015), *Spór o przyszłość literatury polskiej, czyli polemiki ze Stefanem Żeromskim po jego odczycie*

„Literatura a życie polskie” (2019), *Wojna polsko-bolszewicka w literaturze polskiej* (2020). Autorka licznych artykułów w tomach zbiorowych i czasopismach; współredaktorka kilku wydań zbiorowych i edycji dramatów zebranych Kazimierza Przerwy-Tetmajera. E-mail: mj.olszewska@uw.edu.pl.

AGNIESZKA POBRATYN – adiunkt w Instytucie Literaturoznawstwa Uniwersytetu Jana Długosza w Częstochowie, doktor nauk humanistycznych w zakresie kulturoznawstwa. Autorka publikacji na temat instytucji i zjawisk kultury współczesnej (przede wszystkim w kontekście regionalnym) oraz historii częstochowskiego teatru i kina. Prowadzi zajęcia związane z wiedzą o filmie i przekazach audiowizualnych oraz wiedzą o kulturze. E-mail: a.pobratyn@ujd.edu.pl.

PIOTR POCHEL – doktor nauk humanistycznych, nauczyciel języka polskiego, pedagog; autor monografii *Intertekstualne gry w liryce Jana Lechonia i Tadeusza Różewicza* i kilkudziesięciu szkiców historycznoliterackich z zakresu literatury romantycznej i polskiej literatury XX i XXI wieku, recenzji oraz studiów z zakresu dydaktyki literatury i języka polskiego. Swoje publikacje ogłaszał drukiem na łamach m.in. „Forum Nauczycieli”, „Guliwera”, „Nowin Zabrzeńskich”. Píše wiersze, które ukazały się w czasopismach „Wytrych” i „pAdeRwSki”. Góry są dla niego oazą spokoju.

ADAM REGIEWICZ – profesor, literaturoznawca, filolog i filmoznawca. Dyrektor Instytutu Literaturoznawstwa Uniwersytetu Jana Długosza w Częstochowie. Zajmuje się badaniem zjawisk na pograniczu literaturoznawstwa i komparatystyki kulturowej, m.in. transkulturowym badaniem średniowieczności, antropologią i kulturą współczesną badanymi w perspektywie chrześcijaństwa jako paradygmatu kulturowego Europy i jego kryzysu w dobie sekularyzmu, literaturą popularną, audiowizualnością oraz muzycznością literatury. Jest pomysłodawcą serii Głośne Pióra oraz inicjatorem projektu literacko-muzycznego „Śpiewane Dwudziestolecie”. Opublikował ponad 20 monografii, w ostatnim czasie *Słownik odgłosów somatycznych* (2022). E-mail: a.regiewicz@ujd.edu.pl.

IWONA STĘPIEŃ – nauczycielka języka polskiego, doktor nauk humanistycznych w zakresie literaturoznawstwa. Absolwentka Wyższej Szkoły Pedagogicznej (obecnie Uniwersytet Jana Długosza) w Częstochowie. Autorka kilku artykułów. Zainteresowania naukowe koncentruje wokół literatury polskiej XX wieku ze szczególnym uwzględnieniem literatury okresu dwudziestolecia międzywojennego.

STANISŁAW ULIASZ – profesor, literaturoznawca, pracuje w Instytucie Polonistyki i Dziennikarstwa Uniwersytetu Rzeszowskiego. Autor wielu publikacji poświęconych tematyce kresowo-pogranicznej w literaturze polskiej. Niektóre Jego prace były tłumaczone na język ukraiński i angielski. Wykształcił 15 doktorów nauk humanistycznych. E-mail: suliasz@ur.edu.pl.

AGATA ZAWISZEWSKA-SEMENIUK – profesor, literaturoznawczyni, pracuje w Instytucie Literatury i Nowych Mediów Uniwersytetu Szczecińskiego; autorka prac poświęconych historii czasopiśmiennictwa, twórczości kobiet i życia literackiego w pierwszej połowie XX w., m.in. monografii: *Recepcja literatury rosyjskiej na łamach „Wiadomości Literackich. 1924–1939* (2005), *Zachód w oczach liberałów. Literatura niemiecka, francuska i angielska na łamach „Wiadomości Literackich”. 1924–1939* (2006), *Życie świadome. O nowoczesnej prozie intelektualnej Ireny Krzywickiej* (2010), *Między Młodą Polską, Skamandrem i Awangardą. Kobiety piszące wiersze na początku XX wieku* (2015); „*Ster*” pod redakcją Pauliny Kuczalskiej-Reinschmit. *Lwów 1895–1897* (2017), *Między „Sterem” lwowskim i warszawskim. Działalność społeczna i publicystyczna Pauliny Kuczalskiej-Reinschmit na początku XX wieku* (2021), *Spór o Polską Akademię Literatury* (2022). E-mail: agata.zawiszewska@usz.edu.pl.